

sinin Arapça tefsiridir, Süleymaniye Ktp., İsmihan Sultan, nr. 37, Kılıç Ali Paşa, nr. 82, Serez, nr. 251, Yazma Bağışlar, nr. 23, 149; Tire Necib Paşa Ktp., nr. 69; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 598); *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîz* (*Tefsîrû'l-azîme* adıyla da bilinen Türkçe bir eserdir [Nuruosmaniye Ktp., nr. 317]); *Tercüme-i Risâle-i Penç Çînî* (Nûrullah adında bir kişinin Hintçe aslından Farsça'ya çevirdiği Uzakdoğu tıbbına dair bir çeviri olup *Çüb-Çînî* olarak da anılır); *Tercüme-i Acâib-i Mahlûkât* (*Tercüme-i Kitâbü'l-Acâib ve'l-garâib* adıyla da bilinen yarım kalmış bir eserdir); *Tercüme-i Ravzû'r-reyâhûn fî hikâyeti's-sâlihîn* (meşhur âlim ve sûfilerin eserlerinden derlenmiş itikad, iman, ahlâk ve âdâba dair 500 fasılla 500 menkıbeden oluşan, Abdullah b. Es'ad el-Yâfî'ye ait eserin tercümesi ve şerhidir). Sürûrî ayrıca Emîr-i Kebîr Hemmedânî'nin siyâsetnâme türündeki Farsça *Zahîretü'l-mülûk*'ünü Türkçe'ye çevirmişdir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 403; Mehmed Reşad ve Tiryal Hanım, nr. 922) (eserlerinin listesi ve geniş tanıtımı için ayrıca bk. Güleç; bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Muslihuddin Mustafa Sürûrî, *Şerh-i Bostân*, Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 2568, vr. 1^b-2^a; a.mlf., *Şerh-i Divân-ı Hâfiz*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 571, vr. 1^b-2^a; a.mlf., *Şerh-i Gülîstân*, Süleymaniye Ktp., İsmihan Sultan, nr. 324, vr. 1^b-2^a; Serez, nr. 2568, vr. 2^a; Sehî, *Tezkire* (Kut), vr. 45^b; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 153^a; Hısm Ali Çelebi, *el-'İkdü'l-manzûm fî zikri efâdîlî'r-Rûm* (Taşköprizâde, eş-Şekâ'ik içinde), Beyrut 1395/1975, s. 343; Latîfî, *Tezkire*, s. 186; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 40^b; *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 229-231; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 457; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 23; Riyâzî, *Riyâzû's-şuarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 4098, vr. 141^b; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 4; Fâik Reşad, *Eslâf*, İstanbul 1312, s. 26; Emin, *Menâkıb-ı Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi*, İstanbul 1305, s. 210; Sicill-i Osmânî, III, 12; Osmanlı Müellifleri, II, 226; Brockelmann, *GAL*, II, 579; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 434; Yakup Şafak, *Sürûrî'nin Bahrü'l-Ma'ârif'i ve Enisü'l-Uşşâk ile Mukayesesi* (doktora tezi, 1991), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 433; a.mlf., "Bahrü'l-Ma'ârif Müellifi Sürûrî'nin Şiir ve Şairlikle İlgili Görüşleri", *Yedi İklim*, sy. 52, İstanbul 1994, s. 17; Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994, s. 117; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, II, 44-52; İsmail Güleç, *Bahrü'l-ma'ârif'te Geçen Edebiyat Terimleri* (yüksek lisans tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Gelibolulu Muslihiddin Sürûrî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahrü'l-Ma'ârif İsimli Eseri", *Osm.Ar.*, sy. 21 (2001), s. 211-236; Bilal Elbir, "XVI. Yüzyıl Şerh Edebiyatı İçinde Şerh-i Şebîstân-ı Hayâl'in Önemi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, XIII/2, Kastamonu 2005, s. 623-632; Ömer Faruk Akün, "Sürûrî", *İA*, XI, 249-250; Edith G. Ambros, "Sürûrî", *El²* (İng.), IX, 895-896.

İSMAİL GÜLEÇ

SÜRÜRÎ, Seyyid Osman (1752-1814)

Tarih düşürmedeki
maharetiyle tanınan
divan şairi.

Adana'da doğdu. Babasının adı Hâfız Mûsâ'dır. Baba tarafından Hz. Peygamber'in soyundan geldiği rivayet edildiğinden seyyid olarak anıldı. Öğrenimini Adana'da yaptı ve yirmi yaşlarında şiir yazmaya başladı. 1193 (1779) yılında Adana niyâbetinden Mekke pâyesine yükselen ve daha sonra şeyhülislâm olan Yahyâ Tefvîk Efendi, Sürûrî'de gördüğü kabiliyet üzerine onu İstanbul'a götürdü. Burada Tefvîk Efendi'nin geniş çevresiyle tanıştı ve ilerleme imkânı buldu. Önceleri "Hüznî" mahlasını kullanan şair, hiciv ve hezel türü şiirlerinden oluşan *Hezeliyyât*'ındaki manzumelerde "Hevâî" mahlasını tercih etti; İstanbul'a geldikten sonra "Sürûrî" mahlasını kullanmaya başladı. Tâhîrülmevlevî bu mahlasın kendisine şiirlerini beğenen Tefvîk Efendi tarafından verildiğini söyler.

Sürûrî, İstanbul'a geldiğinde Şeyhülislâm Esadefendizâde Mehmed Şerif Efendi'ye mülâzım oldu. Ancak mülâzemeti uzun sürünce fakirlikten yakınan manzumeler yazarak devrin sadrazamı ve şeyhülislâmı-

na gönderdi. Nihayet 1195'te (1781) Anadolu Sadâret Kalemî'nden kadılığa geçerek on altı yıl boyunca dört yerde kadılık yaptı. 1196'da (1782) Yeğen Mehmed Paşa'nın sadâreti sırasında Bâbîâlî'den kendisine 12 kuruş ücretle ayrıca duâgûluk görevi verildi. Tarih düşürmedeki üstün kabiliyeti dolayısıyla şöreti bütün Osmanlı ülkesine yayıldı. 1202 (1788) yılından sonra Sünbülzâde Vehbî'nin kethüdâsı olarak Eski Zağra'ya gittiye de onunla geçinemedi. Fâtîm Efendi *Tezkire-i Hâtîmetü's-şuarâ*'da halkın şikâyetiyle bir müddet hapsedildiğini kaydeder. Yenipazar'daki kadılık görevinin ardından (1800) Mostar kadılığı yaparken İstanbul'a döndü. 1802'de III. Selim'e sunduğu bir kaside üzerine son resmî görevi olan Anadolu kazaskarlığı emrine tayin edildi. Üç defa evlenen Sürûrî 11 Safer 1229'da (2 Şubat 1814) vefat etti. İzzet Molla ölümü için aşağıdaki tarih kıtasını söylemiştir. "Sürûrî-i müverrih kim uyurken bulmasa târîh / Gamından bir da hi varmazdı aslâ âlem-i hâba // Teessûf eyleyip üstadına İzzet dedi târîh / Sürûrî'nin vefatı mücib-i hüzn oldu ahhâba." Kaynaklar, mezarının Topçular'da La'î Çeşmesi'ne yakın bir yerde Sünbülzâde Vehbî'nin yanında olduğunu bildirmekteyse de Tahir Olgun mezarını bulamadığını ifade eder.

Seyyid Osman Sürûrî divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3849)

Sürûrî, diğer divan şairlerinden farklı olarak kaside ve gazel yerine tarih düşürmedeki maharetiyle ön plana çıkmıştır. Hemen her olay karşısında duygu ve düşüncelerini tarih manzumesi şeklinde söyleyebilen güçlü bir şairdir. Nazım tekniğine hâkimiyeti ve kelimeleri zorlanmadan nazma aktarması en çok dikkat çeken vasfıdır. Eserleri sanat kaygısı taşımadan gerçeği olduğu gibi yansıtır. Asıl şahsiyetini ve şiir söylemedeki kudretini ortaya koyduğu tarih manzumelerinde bu yönü daha açık biçimde görülür. Kendinden önce tarih düşürmede meşhur olmuş Edirneli Nazmî, Bursalı Hâşimî ve Cinânî gibi şairleri geride bırakmakla kalmamış, zamanında olduğu gibi daha sonra gelenlere de örnek olmuştur. Tarih düşürmenin hemen bütün türlerinde verdiği örnekler sanat ve dil bakımından zengin, akıcı, renkli ve pürüzsüzdür. Nükteye, hiciv ve hezle düşkün olan şairin düşürdüğü vefat tarihlerinde bile bazan bu yönü ortaya çıkmaktadır. Birçok şairi hicveden Sürûrî en çok Sünbülzâde Vehbî üzerinde durmuştur.

Eserleri. 1. *Divan* (Bulak 1255). Sürûrî divanını iki defa tertip etmiştir. Otuz yıl boyunca yazdığı şiirleri 1802'de "Neşâtengiz" adıyla bir araya getirmiş, 1805'te divanına yeni şiirlerini ilâve etmiştir. İkinci düzenleme sırasında ilk tertibinde divana bütün şiirlerini aldığını, ikinci tertibinde bunların bazılarını çıkardığını, bazılarını da yeni eklediğini söyler. Divanın 322 sayfalık kısmındaki tarihler 1719'u bulmakta, *Hezeliyyât*'takilerle beraber bu sayı 1800'ü geçmektedir. Ayrıca *Sürûrî Mecmuası*'nda verilen bazı tarihler divanında bulunmadığı gibi bu tarihten sonra kaleme aldıkları da bu sayıya dahil değildir. Atilla Batur'un üzerinde doktora çalışması yaptığı (bk. bibl.) divanda çoğu III. Selim için söylenmiş otuz iki kaside ile "Medhiyye" başlığı altında çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış yirmi iki manzume ve yedi tahmîs yer almaktadır. Ayrıca 163 gazel, on yedi kıta ve "matla" adı altında on iki beyit vardır. Sürûrî divanının üç nüshası bilinmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3849; TSMK, Yeniler, nr. 2076; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5713). 2. *Hezeliyyât* (İstanbul, ts.). "Hevâî" mahlasının kullanıldığı eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapan Elif Ayan'ın tesbitlerine göre (bk. bibl.) yetmiş gazel, bir müseddes, bir muhammes, 110 tarih manzumesi, 260 kıta ve otuz sekiz beyit halinde şakaları, alay ve hicivleri toplanmıştır. Daha çok yaşadığı devrin şairlerini hicvettiği bu eserde bazan kaba küfürler ve müstehcen

ifadelere rastlanmaktadır. Birçok şiiri Sünbülzâde Vehbî ile aralarında geçen mülâtefeleri içermektedir. *Hezeliyyât*'ın dokuz nüshası bilinmektedir (Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 422; TTK Ktp., nr. 32, 33, 113; İÜ Ktp., TY, nr. 1567, 3281, İbnülemin, nr. T 651, T 760; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 530). 3. *Sürûrî Mecmuası*. Birçok nüshası bulunan eser, 1102'si şaire ait olmak üzere 247 şairden derlenmiş 2473 tarih mısraını ihtiva etmektedir. Bu tarihlerin 137'sinin şairi bilinmemektedir. İki veya daha çok şairin birlikte yazdığı tarih mısralarının sayısı altmış ikidir. Sürûrî bu tasnifinde genellikle tarafsız hareket etmiş ve Cevdet Paşa'nın da belirttiği gibi "derece-i hüsn ü makbûliyyetlerine göre" kendi tarihlerini bazan önce, bazan diğer tarihlerden sonra sıralamıştır. Esere Keçecizâde İzzet Molla ile Esad Mehmed Efendi bazı ilâveler yapmıştır (İstanbul 1299).

BİBLİYOGRAFYA :

Kınalızâde, *Tezkire*, I, 456; Sâî, *Tezkiretül'l-bün-yân*, İstanbul 1315, s. 186; Fâtîn, *Tezkire*, s. 189; Ebüzziyâ Mehmed Teflik, *Sürûrî-i Müverrih*, İstanbul 1305; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 161, 187; Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-i Osmâniyye*, İstanbul 1987, s. 180-190; *Sicill-i Osmânî*, III, 13; *Osmanlı Müellifleri*, s. 238; Tâhirülmevlevî, *Manzum Bir Muhtıra*, İstanbul 1931, s. 132; İsmail Yaktı, *Türk-İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul 1992, tür.yer.; E. J. W. Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi* (trc. Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, III-V, 446; Atilla Batur, *Sürûrî Divânı, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni* (doktora tezi, 2002), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Elif Ayan, *Sürûrî ve Hezeliyyât'ı: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük* (yüksek lisans tezi, 2002), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Süruri", *TA*, XXX, 155-156; Ömer Faruk Akün, "Sürûrî", *İA*, XI, 250-252; Edith G. Ambros, "Sürûrî", *EI*² (İng.), IX, 896.

ATILLA BATUR

SÜRÜRÎ-KÂŞÂNÎ

(سُرُورِي كَاشَانِي)

Muhammed Kâsım

b. Muhammed Kâşânî

(ö. 1036/1627)

İranlı sözlük yazarı ve şair.

Kâşân şehrinde doğdu. Hayatıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Mahlası "Sürûrî"dir. İsfahan'da yaşadığı, gençlik yıllarında ayak-kabıcılık yapan babasının yanında çalıştığı ve daha sonra ilim tahsil etmeye başladığı bilinmektedir. Çağdaşı Takıyyüddin Bel-yânî'nin anlattığına göre genç yaşta başladığı eğitimi sırasında güçlü hafızasıyla 30.000 beyit ezberlemiş ve Nizâmî-i Gen-

cevî gibi şairlerin şiirlerinde yer alan, anlaşılması zor kelimeler için küçük sözlükler hazırlamıştır (*Urâtü'l-âşâkin*, I, vr. 58^b). 1032 (1623) yılında İsfahan'da İtalyan seyyahı Pietro Della Valle ile görüşen Sürûrî 1036'da (1626-27) Hindistan'a gitti ve Lahor'da kaldı; aynı yıl oradan hac için çıktığı yolculuk sırasında vefat etti.

Mecma'u'l-Fürs (*Ferheng-i Sürûrî*, *Ferheng-i Sühanverî*, *Luğât-ı Fûrs-i Sürûrî*) adlı sözlüğüyle tanınan Sürûrî Fars şairlerinin eserlerini, ayrıca *Luğât-ı Fûrs*, *Şihâhu'l-Fûrs*, *Mi'yâr-i Cemâli*, *Âdâtü'l-fuzalâ*, *Ferheng-i Zefângûyâ*, *Ferheng-i İbrâhîmî*, *Mü'eyyedü'l-fuzalâ* ve *Tuḥfetü'l-aḥbâb*'in da aralarında bulunduğu on altı Farsça sözlüğü, bazı coğrafya ve tarih kitaplarını inceleyip eserin özet versiyonunu 1008'de (1599) I. Şah Abbas'a sunmuştur. Sürûrî, Mîr Cemâleddin Hüseyin İncû'nun *Ferheng-i Cihângîrî*, Karahisârî'nin Farsça-Türkçe sözlüğü ve Molla Mahmûd b. Şeyh Ziyâeddin'in *Tuḥfetü's-sa'âdet* adlı eserini inceleme imkânı bulduktan sonra sözlüğünü genişletmiş ve daha kapsamlı bir metin hazırlamıştır. Eserinin *Hulâsatü'l-Mecma'* adını verdiği üçüncü versiyonunu da hazırlayarak I. Şah Abbas'ın veziri İ'timâdüddeve Hâtîm Beg'e takdim etmiştir. Sözlüğün ikinci versiyonu olan *Mecma'u'l-Fûrs* iki giriş bölümü, Fars alfabesinin harflerine göre yirmi sekiz bölüm (fasıl) ve bir hâtîmeden oluşur. Sözlükte aynı harfle başlayan kelimeler bir bölümde toplandığı gibi kelimelerin son harflerine göre de bir gruplandırma yapılmıştır. Eserin hâtimesi "Bâb-ı İstîârât" adıyla alfabetik olarak mecazlara ayrılmıştır. Sözlükte kelimelerin telaffuzu için aynı vezinlerde başka kelimeler örnek gösterilmiştir. Sürûrî'nin yaklaşık 6000 kelime içeren *Mecma'u'l-Fûrs*'ünde, eski İran şairlerinin kullandığı, fakat XI. (XVII.) yüzyılda nâdiren rastlanan Farsça sözlere de yer verilmesi, kelimelerin İran'ın çeşitli bölgelerindeki lehçelere göre telaffuzlarının kaydedilmesi ve Sa'dî, Firdavsi, Dakikî, Unsûrî, Ferruhî-i Sîstânî, Sûzânî, Senâî, Evhâdüddîn-i Enverî gibi şairlerin şiirlerinden örnekler yazılması açısından önem taşıdığı gibi Farsça sözlük yazımının İran'dan Hindistan'a kaydığı bir dönemde İran'da kaleme alınan son klasik eserlerden biri olması bakımından da önemlidir. *Mecma'u'l-Fûrs*, Ebû Hafs Hakîm b. Ahvâsî Suğdî-i Semerkandî'nin III-IV. (IX-X.) yüzyıllarda yazılan, günümüzde elde bulunmayan *Ferheng-i Suğdî* adlı eserinin kulanılması ve bu eserden alıntılara yer verilmesi açısından ayrıca dikkat çeker. Özel-